

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 14: Pedagogika, psychologie, sociologie a problematika volného času

Fenomén stáří z pohledu dospívajících

Klára Pauknerová
Jihočeský kraj

České Budějovice 2023

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 14: Pedagogika, psychologie, sociologie a problematika volného času

Fenomén stáří z pohledu dospívajících

**Phenomenon of Old Age from the Perspective of
Adolescents**

Autoři: Klára Pauknerová

Škola: Česko-anglické gymnázium, Třebízského 1010, 370 06 České
Budějovice 5

Kraj: Jihočeská kraj

Konzultant: Mgr. Daniel Hoffmann

České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci SOČ vypracovala samostatně a použila jsem pouze prameny a literaturu uvedené v seznamu bibliografických záznamů.

Prohlašuji, že tištěná verze a elektronická verze soutěžní práce SOČ jsou shodné.

Nemám závažný důvod proti zpřístupňování této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších předpisů.

V Českých Budějovicích dne 2.1.2023.....

Klára Pauknerová

Poděkování

Chtěla bych velice poděkovat svému konzultantovi Mgr. Danielu Hoffmannovi, který mě prováděl celým procesem psaní práce, obohatil mě jeho poznatky a cennými radami a pomohl mi usměrnit mé nápady. Vážím si Vašeho času, který jste mi byl i přes Vaši vytíženost ochotný poskytnout.

Anotace

Ve své práci se zabývám obdobím dospívání, stářím, popisuji typické znaky a změny těchto období. Práce poskytuje bližší pohled na problematiku seniorů, financemi, sociálními problémy, diskriminací a averzí vůči seniorům v České republice. Porovnává také situaci v České republice a asijských státech s tradicemi konfucianismu. Práce upozorňuje na zvyšující se čísla sebevraždnosti seniorů a zmiňuje mýty a stereotypy o seniorech kolující ve společnosti. Cílem praktické části je porovnat názory vybraných dospívajících studentů střední průmyslové školy a Česko-anglického gymnázia na stáří a seniory.

Klíčová slova

Dospívání; stáří; mýty; společnost; diskriminace

Annotation

In my work, I examine the period of adolescence, old age, I describe the typical characteristics and transformations of these periods. The work provides a closer look at the issues of the elderly, finances, social issues, discrimination and aversion towards seniors in the Czech Republic. It also compares the situation in the Czech Republic and in the Asian countries with the tradition of Confucianism. The work draws attention to the increasing numbers of suicide among old people and it mentions myths and stereotypes about seniors which are circulating in the society. The aim of the practical part is to compare the opinions of the selected students from a secondary technical school and Anglo-Czech High School on the old age and seniors.

Keywords

Adolescence; old age; myths; society; discrimination

Obsah

Úvod.....	7
1. Charakteristika dvou klíčových vývojových období.....	8
1.1. Období adolescence.....	8
1.1.1. Typické znaky a změny.....	8
1.2. Období stáří.....	11
1.2.1. Typické znaky a změny.....	12
2. Problematika seniorů	16
2.1. Sociální vyloučení	16
2.2. Finance	17
2.3. Diskriminace seniorů.....	18
2.3.1. Diskriminace seniorů v České republice	19
2.3.2. Porovnání České republiky s asijskými státy	21
3. Stereotypy a pojem ageismus.....	22
3.1. Nejčastější mýty a stereotypy o seniorech.....	23
3.1.1. Mýtus neužitečného času	23
3.1.2. Mýtus homogenity	23
3.1.3. Mýtus o úbytku sexuality	23
3.1.4. Důchody jsou plýtvání	24
3.1.5. Starého psa novým kouskům nelze naučit	24
3.2. Ageismus jako moderní pojem	24
4. Praktická část	25
4.1. Výzkumný cíl	25
4.2. Užití metody	25
4.3. Výzkumné otázky	26
4.4. Závěr výzkumu	34
Závěr práce.....	35
Užité zdroje.....	37

Úvod

Tato práce se zabývá pohledem dospívajících studentů na fenomén stáří a jejich přístupem k seniorům, tedy lidem nad 65 let. Téma mé práce mi vždy bylo blízké. Od malička jsem ráda komunikovala se staršími lidmi, protože jsem už tehdy podvědomě tušila, že jim interakce s dětmi a mladými lidmi plných radosti a chuti do života dělá radost. Prokázala se zde má vlastnost empatie a už tehdy jsem se dokázala vžít do často nelehkých či až žalostných situací osamělých seniorů. V posledních měsících jsem začala jako jedna z mála dobrovolníků navštěvovat CSS Emausy v Dobré Vodě u Českých Budějovic a tímto krokem jsem začala ještě více přemýšlet nad tím, jaký vztah k seniorům a celkovému pojmu stáří mají mí vrstevníci.

Cílem práce je zjistit, jak dospívající studenti soukromého gymnázia a středního odborného učiliště vnímají stáří a seniory, abych následně porovнала rozdíly mezi jejich názory. Práce tak nabídne vhled do pohledu na otázku stáří u studentů dvou odlišných středních škol a vyhodnotí, zda mezi nimi lze spatřovat jasné rozdíly. Její teoretická část se bude zabývat pojmy mládí a stáří, jejich definicí a hlavními projevy z hlediska vývojové psychologie. Dále představí aktuální problémy životní úrovně důchodců u nás, předsudky vůči stáří v generaci dospívajících a projevy ageismu. V praktické části bude realizován a vyhodnocován dotazník rozeslaný mezi žáky Česko-anglického gymnázia a Střední průmyslové školy automobilní a technické v Českých Budějovicích. Práce bude ověřovat hypotézu, že mezi dospívajícími lidmi na těchto školách převládá spíše negativní pohled na stáří a seniory. Druhou hypotézou je, že na obou typech školy se budou stereotypy vyskytovat v podobné míře, protože jejich šíření je na typu střední školy nezávislé.

Mezi zdroje pro psaní práce patří především odborné články a publikace, například *Fenomén stáří* a *Sociální gerontologie aneb Senioři mezi námi* od Heleny Haškovcové. Mezi úskalí při psaní mé práce může patřit například nedostatek kvalitních odpovědí od respondentů a nedostatečně reprezentativní vzorek z obou škol.

1. Charakteristika dvou klíčových vývojových období

V teoretické části práce je vhodné začít vymezením základních charakteristik dvou vývojových období v životě člověka, která jsou pro naše bádání relevantní. Budeme se proto opírat o vývojovou psychologii adolescentů, tedy skupiny respondentů, a jedinců spadajících do kategorie stáří. Právě vztah k nim totiž bude následně zkoumán v praktické části.

1.1. Období adolescence

Období adolescence je ještě společně s pubescencí všeobecně bráno jako nejsložitější období života jedince. Teprve dospívající jedinec by rád působil jako plně dospělý člověk, choval se tak a činil rozhodnutí srovnatelná s těmi v životě dospělých, ale ještě stále postrádá nezbytné kvality spojené s vnitřním dospěním, tj. zkušenost a odpovědnost.¹

Všeobecně se o období adolescence hovoří jako o jakési spojce či přemostění mezi obdobími dětství a dospělosti. Je také chápáno jako vývojové období mladého jedince mezi pubertou spojenou s pohlavním dospíváním a ranou dospělostí.² Ze sociologického hlediska je definováno jako období přebírání role dospělého jedince. Patří sem hledání vlastní pozice ve společnosti, zapojování se do společenského života a poznávání nároků kladených společností.³

1.1.1. Typické znaky a změny

S dospíváním je spjat nespočet změn. Týkají se fyzického dospívání a zrání, psychiky a již zmíněného začlenění do společnosti.

1.1.1.1. Fyzické změny

Mluvíce o fyzických změnách, jde především o postupné ukončení procesu růstu a s tím spojené ustálení váhy. Dále jde o značné kladení důrazu na vnější fyzickou krásu. Dospívající začínají více dbát na to, jak působí jejich vzhled na okolí, zda nejen jejich vrstevníkům

¹ Etapy psychického vývoje: pubescence, adolescence. Psychologická charakteristika těchto období, jejich význam pro další vývoj. *Studium psychologie* [online]. [cit. 2022-10-03]. Dostupné z: <https://www.studium-psychologie.cz/vyvojova-psychologie/6-pubescence-adolescence.html>

² Adolescence. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2022-10-03]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Adolescence>

³ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 13. ISBN 978-80-7367-269-0.

připadají atraktivní. Nesmí se také opomenout sexuální aktivita a partnerský život, které jsou s vnější krásou úzce spjaty a v dospívání dochází k jejich značnému rozvíjení.⁴

Zahrnují také samozřejmě rozvinutí genitální sexuality a změny v celém organismu a metabolismu. Někteří odborníci tvrdí, že ve spojení s nároky společnosti mohou tyto změny pro adolescenta znamenat velkou fyzickou a psychickou zátěž.⁵

1.1.1.2. Psychické změny

Období adolescence patří k nejtěžším obdobím v životě, co se týče psychiky. Převládá pocit nejistoty, dospívající mají plnou hlavu myšlenek o budoucím studiu, vysoké škole, zaměstnání či osamostatnění a odchodu od rodiny.⁶ S tím souvisí spousta důležitých rozhodnutí, která musí učinit. Může docházet k podceňování či naopak přeceňování vlastních schopností.⁷

Mezi hlavní psychické charakteristiky v období dospívání patří častá vztahovačnost a přecitlivělost. Tyto charakteristiky jsou úzce propojeny s pojmem „*iluze imaginárního publika*“. Je to stav popsán Elkindem a popisuje nastavení mysli dospívajícího jedince, že je neustále sledován a kritizován. Zde se projevuje již zmíněný pocit nejistoty a nevyrovnanosti.⁸

Adolescenti často polemizují a mají sklon ke kritičnosti. Mají potřebu si dokázat, co všechno zvládnou. Jsou již schopni uvažovat o určitých problémech a východiscích, a tak se chtějí se svými myšlenkami podělit a prosadit své úvahy. Mají jisté přesvědčení, že jsou jejich názory snadno pochopitelné a lehce přijatelné. Proto se často stává, že dospívající prosazují jeden názor, o kterém jsou plně přesvědčeni, a nechtějí si připustit fakt, že by tentýž názor nemusel být adekvátní.⁹

Nesmí se opomenout další typický znak, a sice morální i názorový radikalismus. Dospívající se snaží bránit proti tomu, co je nejasné, mnohoznačné či až matoucí. Jejich nevyzrálost vede

⁴ Etapy psychického vývoje: pubescence, adolescence. Psychologická charakteristika těchto období, jejich význam pro další vývoj. *Studium psychologie* [online]. [cit. 2022-10-03]. Dostupné z: <https://www.studium-psychologie.cz/vyvojova-psychologie/6-pubescence-adolescence.html>

⁵ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 13. ISBN 978-80-7367-269-0.

⁶ Etapy psychického vývoje: pubescence, adolescence. Psychologická charakteristika těchto období, jejich význam pro další vývoj. *Studium psychologie* [online]. [cit. 2022-10-03]. Dostupné z: <https://www.studium-psychologie.cz/vyvojova-psychologie/6-pubescence-adolescence.html>

⁷ Tamtéž.

⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005, s. 336-337. ISBN 80-246-0956-8.

⁹ Tamtéž, s. 336.

k tomu, že nejsou schopni poprat se se stavem nejistoty jako s něčím trvajícím a neměnitelným.¹⁰

S tím souvisí i *reakce zkratkovými generalizacemi* směřujícími na celou skupinu obyvatel na základě jedné zkušenosti. Pro hlubší vysvětlení, jedná se například o výrok „*rodiče jsou zlí*“ v situaci, kdy jedním z rodičů bylo například zakázáno jít ve středu večer na společenskou sešlost s vrstevníky. Tento výrok je zcela nesmyslný, ale protože adolescent očekával pozitivní odpověď a je určitým způsobem citově zaujatý, má tendenci vznášet podobné výroky bez hlubšího zamyšlení.¹¹ Pro naše zkoumání vztahu adolescentů k seniorům je radikalismus a generalizace zcela zásadní, protože mohou významným způsobem formovat jejich vztah ke starším lidem.

Někdy se můžeme setkat s pojmem „psychosociální moratorium“, s nímž přišel německý psycholog E. H. Erikson. Tento pojem znamená dočasné odložení povinností a závazků typických pro stadium mezi dětstvím a dospělostí, tj. adolescence.¹² Spousta odborníků se shoduje, že by se měla dodržovat jakási nepsaná domluva ve společnosti o tom, že by okolí mělo být během tohoto období vůči adolescentům shovívavější.

Je známo, že adolescenti procházejí procesem poznávání a objevování sebe sama, často se jedná i o sexuální orientaci. Jde o proces sebepojetí, během kterého si utvářejí vlastní identitu, stanovují si cíle, hodnoty a postoje, kterými se budou řídit.¹³

1.1.1.3. Sociální změny

Stejně jako v období dětství před sebou mají adolescenti spoustu důležitých rozhodnutí, které se týkají jejich budoucnosti. Už však nechtějí být ve společnosti bráni jako méněcenné děti¹⁴, a tak je pro ně typický pokles autority rodičů či školy. Byli ještě nedávno dětmi a najednou

¹⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005, s. 337. ISBN 80-246-0956-8.

¹¹ Tamtéž.

¹² BLATNÝ, Marek, ed. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Karolinum, 2016, s. 129. ISBN 978-80-246-3462-3.

¹³ Etapy psychického vývoje: pubescence, adolescence. Psychologická charakteristika těchto období, jejich význam pro další vývoj. *Studium psychologie* [online]. [cit. 2022-10-03]. Dostupné z: <https://www.studium-psychologie.cz/vyvojova-psychologie/6-pubescence-adolescence.html>

¹⁴ Etapy psychického vývoje: pubescence, adolescence. Psychologická charakteristika těchto období, jejich význam pro další vývoj. *Studium psychologie* [online]. [cit. 2022-10-03]. Dostupné z: <https://www.studium-psychologie.cz/vyvojova-psychologie/6-pubescence-adolescence.html>

mají potřebu dát světu najevo, že jsou schopni postarat se o sebe sami a rozhodovat se o vlastním životě, aniž by jim do toho někdo zasahoval.¹⁵

Mladí lidé adolescentního věku teprve hledají svou rovnocennou roli ve společnosti, a především v osobním a kariérním životě. Dobu dospívání spousta lidí hodnotí jako „nejlepší léta“ či „nejkrásnější věk“, avšak opak může být pravdou. Dospívající si jsou vědomi toho, že už nejsou dětmi, ani dospělými, ale stejně se snaží dospělé napodobovat. Tento pocit nejistoty se může projevit tím, že se v diskuzích se staršími snaží chovat jako oni.¹⁶ Zastávají stejné názory, o kterých jsou přesvědčeni, působí bystře, avšak nemají samozřejmě tolik zkušeností jako například jejich rodiče či učitelé.¹⁷

1.2. Období stáří

Období stáří lze dělit podle věku do dvou částí. Ta první se nazývá období raného stáří a vymezuje se ve věku od 60 do 75 let života jedince. Následují ji období pravého stáří, a to je chápáno jako období po překročení 75. roku života.¹⁸

Již zmíněné rané stáří, možno nazývat i třetím věkem, se vyznačuje specifickými změnami, ze kterých lze chápat, že jedinec stárne. Nemusí být však tak patrné a vážné, a proto jsou jedinci během raného stáří stále schopni žít aktivní a šťastný život.¹⁹

K pravému stáří dochází po dovršení 75. roku života a mluví se o něm také jako o období čtvrtého věku. Dochází ke vzrůstu počtu problémů tělesných, ale i mentálních. Senioři jsou vystaveni zátěžovým situacím mnohem více než jedinci v etapě třetího věku. Může se jednat například o umístění do institucí sociální či zdravotní péče.²⁰

Stáří jako takové je chápáno jako fáze a jistá poslední etapa života, kdy byly již naplněny všechny potencionální schopnosti rozvoje. Při vkročení do poslední etapy dochází k jistému pocitu naplnění, moudrosti a nadhledu spojeném s prožitými zkušenostmi během života. Stáří

¹⁵ KELLER, Jan. *Společnost věčného mládí*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021, s. 107. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-246-5008-1.

¹⁶ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, s. 11. ISBN 978-80-87109-19-9.

¹⁷ KELLER, Jan. *Společnost věčného mládí*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021, s. 107. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-246-5008-1.

¹⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007, s. 299. ISBN 978-80-246-1318-5.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž, s. 398.

se pojí se svobodou a volností, na druhou stranu však dochází k očekávaným a nevyhnutelným ztrátám a později k úplnému konci.²¹

1.2.1. Typické znaky a změny

Nyní práce upřesní, jaké typické změny a znaky lze očekávat v průběhu stáří.

1.2.1.1. *Integrita v pojetí vlastního života*

Hlavním cílem a též znakem stáří z hlediska vývoje je dosažení integrity. Jedná se o přijetí svého života jako ukončeného celku a uvědomění, že život měl jistý smysl a nebyl promarněný či dokonce zbytečný. Starý jedinec by měl o prožitém životě myslet pozitivně a již se nezabývat nedokonalostmi. Pokud je tedy jedinec vnitřně vyrovnaný, je i později schopen přijmout i definitivní konec svého bytí.²² V této práci již zmíněný Erik Erikson o stáří hovoří právě jako o vývojovém období, kdy člověk čelí vnitřnímu psychosociálnímu konfliktu mezi integritou a zoufalstvím. Pokud tedy nedosáhne pocitu naplnění a smysluplnosti svého života, může propadat úzkostem, beznadějí a zoufalství z blížící se smrti. Vyřeší-li tento konflikt úspěšně, dosáhne podle Eriksona moudrosti jako ctnosti starých lidí s integritou ega.²³

Marie Vágnerová integritu ega ve stáří charakterizuje následujícími rysy:

- **Pravdivost** – člověk již nemá za potřebí nic předstírat. Žil život, jaký žil, byl takový, jaký byl, a proto není zapotřebí snažit se něco si namlouvat a utvrzovat sebe samého o opaku.
- **Smíření se životem** – musí dojít ke smíření s vlastním životem, i v případě, že nynější realita neodpovídá dřívějším ideálům jedince. Jiné řešení jednoduše nemá smysl.
- **Prožitá zkušenost** – když člověk projde životními zkušenostmi, nabude nadhledu. Starý člověk je schopen o životě přemýšlet jako o širokém celku a chápe jeho souvislosti.
- **Kontinuita** – poslední znak integrity. Jedná se o schopnost chápat život jako určitý celek mající vztah k minulosti, přítomnosti a budoucnosti. Co se týče vztahu k minulosti, jedná se o to, že je jedinec vázaný k historii společnosti, a hlavně

²¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007, s. 299. ISBN 978-80-246-1318-5.

²² Tamtéž.

²³ KUČERA, Dalibor. *Moderní psychologie: hlavní obory a témata současné psychologické vědy*. Praha: Grada, 2013, s. 21. ISBN 978-80-247-4621-0.

k minulým generacím. Ve vztahu k budoucnosti jde o kvalitu seniorů, a tj. předání osobních životních zkušeností ku prospěchu následujících generací společnosti.²⁴

1.2.1.2. Fyzické změny

Stáří je plné somatických změn. Přibývá nemocí, poruch a nepříjemností, které jsou spjaté se stárnutím těla. Tělesné a duševní zdraví se zhoršuje jako důsledek různých vlivů. Především se jedná o dědičné dispozice v kombinaci s vnějšími faktory, které jedince v průběhu života ovlivňovaly.²⁵

Genetické dispozice mohou individuálně ovlivnit rychlost a kvalitu stárnutí. Lze také zmínit proces tzv. *genetických hodin*, tj. aktivace genů, které ovlivňují rychlost a proces stárnutí, v určitém období. Stárnutí mohou tedy ovlivňovat ještě vnější vlivy, mezi které neodmyslitelně patří strava a životospráva, životní styl, míra stresu a zatěžování jednotlivých funkcí v průběhu celého života.²⁶

Znakem tělesného stavu je *polymorbidita*. Tento pojem lze vysvětlit tak, že senioři trpí různým počtem odlišných či se sebou propojených onemocnění najednou.²⁷ Profesorka Eva Topinková dokonce uvádí statistiky, podle kterých trpí více než 90 % osob starších 70 let minimálně jednou chronickou nemocí. Kromě problémů se srdcem a cévami se ve statisticky velice významném množství objevují problémy s tlakem, cukrovkou, zažívacími potížemi či bolestmi kloubů a pohybového aparátu. U osob starších 80 let má průměrný jedinec dokonce čtyři dlouhodobé nemoci.²⁸

V horších případech velmi často dochází k postižení, které z onemocnění vyplývá. Nastávají i situace, kdy se stav jedince zhorší natolik, že si sám není schopen zajistit základní životní potřeby.²⁹ Nesmí se opomenout také změna zevnějšku člověka, které je kvůli stáří zcela viditelná. Často se jedná o ztrátu rysů, změně postavy, barvu vlasů a postavení těla.³⁰

²⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007, s. 299-300. ISBN 978-80-246-1318-5.

²⁵ Tamtéž, s. 211.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Tamtéž, s. 312

²⁸ TOPINKOVÁ, Eva. Nemoci ve stáří. *Ordinace.cz* [online]. [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.ordinace.cz/clanek/nemoci-ve-stari/>

²⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007, s. 402. ISBN 978-80-246-1318-5.

³⁰ Tamtéž, s. 314.

1.2.1.3. *Psychické změny*

Psychické změny a funkce ve stáří mohou být podmíněny biologickými nebo psychosociálními vlivy. Často se však jedná o kombinaci obojího.³¹

Změny chování, uvažování a prožívání podmíněné biologicky se mohou považovat za normální. Jsou totiž pouhým projevem toho, že jedinec stárne a jsou to typické a očividné změny, kterých si při interakci se seniory lze všimnout. Patří sem celkové zpomalení reakcí a myšlení, zhoršení pozornosti či potíže se zapamatováváním informací a jejich následném vybavováním. V některých případech však mohou tyto na první pohled normální změny znamenat projevy chorobných procesů, jejichž vznik je v období stáří mnohem častější, než byl dříve.³²

Změny podmíněné psychosociálně závisí i na společnostech. Mohou být ovlivněny několika faktory:

- **Kohortová příslušnost** – podobně staří lidé pocházející z téže generace mají podobné zkušenosti týkající se společnosti, sociálních interakcí a kultury. Ve svém životě byli všichni zatíženi stejnými stresovými situacemi a traumaty, protože prožívali stejné problémy spojené třeba s obdobím komunismu či války.³³
- **Individuální faktory** – psychika seniorů může být ovlivněna i z hlediska rozdílných návyků v průběhu života. Schopnosti a dovednosti jedince, které zlepšoval či nabyl v průběhu života už v období stáří nejdou potřebné, život seniorů může být tedy z tohoto hlediska stereotypní.³⁴
- **Společnost a okolí** – společnost může viditelně ovlivnit psychiku seniorů. Klade na ně totiž jistý nátlak prostřednictvím očekávání, postojů a manipulováním se seniory. Tyto vlivy mohou mít příznivé i nepříznivé důsledky.³⁵

Pro období stáří jsou typické ztráty a stresové situace, kterým bývají senioři vystaveni. Vlivem toho se zřetelně mění i jejich ovládání emocí a celková emocionalita. Pocit nejistoty

³¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007, s. 315. ISBN 978-80-246-1318-5.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž, s. 317.

³⁴ Tamtéž, s. 317.

³⁵ Tamtéž.

z budoucnosti je doprovázen stresem a úzkostmi. Dochází k již zmíněným ztrátám (smrt partnera či odchod do penze), které jsou na rozdíl od mladších generací definitivní.³⁶

Ztráty mohou vést k pocitům smutku a zůstě, které se mohou prohloubit v četnost depresí souvisejících s osamělostí či reakcí na závažné onemocnění.³⁷ Dále se setkáváme s dvěma kontrastními změnami, kterými je zklidnění a zmírnění celkového prožívání a protikladná dráždivost, kdy jsou senioři citlivější na podněty a jejich kumulaci.³⁸

Z hlediska pozdního stáří se můžeme bavit o poklesu intenzity emočních prožitků. Jedinec reaguje emocionálně o dost méně nebo nejsou jeho reakce tak intenzivní jako dříve.³⁹ Také ubývá pozitivních pocitů.⁴⁰

Je na místě zmínit i několik potřeb, které staří lidé vyžadují a lze jejich splněním zlepšit jejich psychiku. Jedná se zejména o potřebu stimulace a aktivního života z důvodu vyšší životní motivace, pocitu kompetentnosti a utlumení negativních emocí. Důležitý je také pocit bezpečí, vlastní autonomie či akceptace a uznání okolím, díky kterým si senioři připadají prospěšní, užiteční a samostatní. Zcela klíčová se pak potřeba sociálního kontaktu a citových vazeb s okolím, díky kterým se senioři necítí izolováni od zbytku společnosti.⁴¹

1.2.1.4. Sociální změny

Důležitým sociálním milníkem, který zahajuje hlavní sociální změny, je odchod do důchodu. Senioři se jím pomalu začínají distancovat od společnosti, začínají být součástí komornějších společenských skupin⁴² a dochází k redukci četnosti rolí ve společnosti.⁴³ Komornějšími skupinami mohou být rodina, přátelé a známí ze sousedství nebo společenství institucí, jako je například nemocnice či domov důchodců.⁴⁴

³⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007, s. 334. ISBN 978-80-246-1318-5.

³⁷ Tamtéž, s. 336.

³⁸ Tamtéž, s. 335.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž, s. 411.

⁴¹ Tamtéž, s. 413.

⁴² Tamtéž, s.350.

⁴³ Tamtéž, s.354.

⁴⁴ Tamtéž, s.350.

Změny nastávají v manželství seniorů, které se vyznačuje mnoholetým soužitím a stereotypem. Komunikace starších manželů je zkratkovitá, bez nových impulzů a námětů k dialogu. Sdělení a témata se často opakují, a tak dochází ke komunikačnímu stereotypu.⁴⁵

S tím souvisí i skutečnost, že staří lidé mají tendenci vzpomínat a probírat oblíbená témata repetitivně. Jejich názory bývají konzervativní a neradi mění zažitá pravidla a normy. Vše nové je pro ně zbytečné či moc složité.⁴⁶

2. Problematika seniorů

Život seniorů je plný každodenních problémů, kterým musejí čelit. Následující kapitola se bude hlouběji zabývat těmi nejčastějšími strastmi.

2.1. Sociální vyloučení

Sociální vyloučení se definuje jako proces, během kterého jsou jednotlivci či celé skupiny vytěšňovány ze společnosti jako celku, a je pro něj typický značný nedostatek příležitostí běžně dostupných pro ostatní členy společnosti.⁴⁷ Izolací od společnosti, či dokonce vyloučením seniorů ze společnosti, dochází k prudkému nárůstu pocitu osamělosti. Seniori odchází do důchodu a tím ztrácí kontakt se svými vrstevníky a známými. Dalším důvodem může být i změna názorů a pohledů na libovolnou problematiku, či v nejhorším případě nemoc a smrt.⁴⁸

Četně v průběhu stáří dochází ke ztrátě intimních vztahů. Senior přijde o partnera a už mu přijde těžké, či dokonce nemožné najít si v pokročilém věku nového, a proto často vdovy a vdovci dožívají v osamělém prostředí.⁴⁹ Nadace pojišťovny Kooperativa odhaduje, že

⁴⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007, s. 353. ISBN 978-80-246-1318-5.

⁴⁶ Tamtéž, s. 354.

⁴⁷ ČELEDOVÁ, Libuše, Zdeněk KALVACH a Rostislav ČEVELA. *Úvod do gerontologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 87. ISBN 978-80-246-3404-3.

⁴⁸ ŠRAMO, Ján. *Příprava na stáří*. Praha: Občanské sdružení Melius, 2012, s. 31. ISBN 978-80-87638-00-2.

⁴⁹ Tamtéž.

osaměle žije až polovina seniorů,⁵⁰ a sociologové dokonce hledají řešení této „epidemie osamělosti“, jejíž plnou sílu výrazně ukázala pandemie covid-19.⁵¹

Osamělí senioři se však snaží eliminovat pocit opuštěnosti, a to hned několika způsoby:

- **Kontakt s lidmi ze sousedství** – senioři tíhnou k lidem ze sousedství, protože jsou pro ně nejdostupnější forma socializace a komunikace. Proto je pro ně velice stresující změna bydliště, která zapříčiňuje ztrátu již navázaných kontaktů.
- **Komunikace skrze telefon** – je důležitým dostupným prostředkem seniorům ke komunikaci. Umožňuje jim být alespoň v lehkém kontaktu s fyzicky vzdálenými příbuznými a známými. Není divu, že senioři často vytáčejí telefonní čísla pouze za účelem krátkého, leckdy až zbytečného telefonátu. Opakované telefonáty jsou pro ně formou jakési opory a psychického pozdvižení.
- **Náhradní společník** – může jím být jakékoli médium. Nejčastěji se jedná o rozhlas, rádio a televizi. Tyto zdroje nahrazují sociální kontakt. Často jde však i o domácího mazlíčka, který je pro jedince emocionální podporou.⁵²
- **Sociální síť a internet** – na rozdíl například od svých islandských vrstevníků používají čeští senioři sociální sítě poměrně v malém zastoupení. Pouhých 12 % jich má účet na některé ze sociálních sítí,⁵³ avšak jejich počet stoupá a jenom 4 % lidí starších 65 u nás podle dat ČSÚ nepoužívají chytrý telefon. Ve Spojených státech se závislost seniorů na sociálních sítích těší stále větší a větší pozornosti, jakkoliv masový nástup tohoto trendu u nás ještě není aktuální.⁵⁴

2.2. Finance

Asi nejčastějším problémem, kterému senioři čelí, je hmotné a finanční zabezpečení. Pro seniory je nemožné důstojně dožít, když jejich příjmy nejsou úměrné s náklady na život

⁵⁰ KOOPERATIVA VIENNA INSURANCE GROUP. Osamělost seniorů – Mezigenerační propojení. *Koop.cz* [online]. [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.koop.cz/nadace/granty/ukoncene-granty/osamelost-senioru-mezigeneracni-propojeni>

⁵¹ MARTINA, Fojtů. Sociologové řeší, jak eliminovat osamělost seniorů. *Zprávy z MUNI* [online]. [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.em.muni.cz/veda-a-vyzkum/13204-sociologove-resi-jak-eliminovat-osamelost-senioru>

⁵² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007, s. 415. ISBN 978-80-246-1318-5.

⁵³ MEDIAGURU. Sociální sítě používá 59 % Čechů, ale jen 12 % seniorů. *MediaGuru* [online]. [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2020/07/socialni-site-pouziva-59-cechu-ale-jen-12-senioru/>

⁵⁴ LEVÍČKOVÁ, Žaneta. Moderní, nebo závislí? Zájem českých seniorů o moderní technologie stoupá. *Irozhlás.cz* [online]. 2022 [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/moderni-technologie-seniori-csu-generace-z-zavislosti-zivot-90-kurzy-medialni_2210232055_lev

v dnešním světě.⁵⁵ Senioři se přechodem do penze musejí uskromnit, a tak se společnost nemůže divit případům, kdy nakupují jen ve slevách a jejich koníčkem je sbírání letáků všelijakých obchodních řetězců. Často jim jiné možnosti, jak ušetřit, nezbyvají. Je potřeba zmínit fakt, že 47 % osob starších 60 let v České republice má subjektivní pocit chudoby.⁵⁶

Nejtěžší finanční situaci mají vdovy a vdovci, kteří musejí vyjít pouze s jedním starobním důchodem. Výzkumný projekt Českého rozhlasu a agentury PAQ Research *Česko 2022: Život k nezaplacení* uvádí, že na začátku listopadu 2022 trpělo příjmovou chudobou 27 % samostatně žijících seniorů a 11 % seniorů žijících v domácnosti s další osobou. Dalších 30 % samostatně žijících seniorů nemá úspory na přežití více než jeden měsíc.⁵⁷

Nejčastějším problémem je zajištění bydlení. V dnešní společnosti je jen málo dostupných zdrojů bydlení pro lidi pobírající starobní důchod. Velký počet seniorů si nemůže dovolit platit nájemní byt. Je potřeba zmínit *riziko skokového nárůstu bezdomovectví seniorů*, ke kterému může dojít vzhledem k problematice bydlení.⁵⁸ Proto senioři často končí v zařízeních jako jsou domovy důchodců, které je separují od rodiny a ještě více zhoršují jejich psychický stav.⁵⁹

2.3. Diskriminace seniorů

Původ slova diskriminace je postaven na významu *rozlišovat*. Proto diskriminaci chápeme jako rozlišování jedinců na základě příslušnosti k určité skupině naší společnosti bez ohledu na individuální schopnosti a kvality.⁶⁰

V současné době se značně mění postoje ke starším lidem a přibývá negativních postojů vůči nim. V dřívější historii však chovala společnost ke starým lidem úctu.⁶¹ Úcta ke starým lidem znamená:

- **Přijmout je** – jednoduše přijmout fakt, že lidé stárnou a senioři jsou rovnocenným článkem naší moderní společnosti.

⁵⁵ ČELEDOVÁ, Libuše, Zdeněk KALVACH a Rostislav ČEVELA. *Úvod do gerontologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 81. ISBN 978-80-246-3404-3.

⁵⁶ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, s. 103. ISBN 978-80-87109-19-9.

⁵⁷ PAQ RESEARCH. Jak se vyvíjí příjmová chudoba domácností. *Data.irozhlas.cz* [online]. [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://data.irozhlas.cz/zivot/ekonomicke-dopady/>

⁵⁸ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, s. 104. ISBN 978-80-87109-19-9.

⁵⁹ Tamtéž, s. 76.

⁶⁰ Diskriminace. *Policie České republiky* [online]. [cit. 2022-11-16]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/diskriminace.aspx>

⁶¹ ŠRAMO, Ján. *Příprava na stáří*. Praha: Občanské sdružení Melius, 2012, s. 29. ISBN 978-80-87638-00-2.

- **Starat se o ně** – dříve potomci pracovali, aby byli schopni zajistit nejen sebe, ale i své rodiče, postarat se o ně a zajistit jim důstojné dožití. Tato tradice se však s moderní dobou vytrácí.
- **Oceňovat jejich kvalitu** – chápe se jako kvalita zkušeností, poznání, moudrosti a opatrnosti. Senioři jsou „kvalitním“ článkem společnosti, protože jsou schopni nám předat něco užitečného.⁶²

Současné negativní postoje vůči seniorům mají několik příčin. Výrazným rysem současné společnosti je individualismus a zaměřenost lidí na sebe, své úspěchy a svou kariéru. Mladí lidé jsou plní energie, životních očekávání a nadšení. Stáří je pro ně cizí a vzdálené, a tak nemají potřebu se jím hlouběji zabývat.⁶³

Přechod z tradiční na moderní a následně současnou postmoderní společnost je také úzce spjat s vývojem ekonomiky a nárůstem nákladů na život. Lidé si uvědomili, že je náročné finančně a materiálně zajistit své předky, a tak začaly vznikat nemocnice, starobince, domovy pro seniory a postupně se vytratila tradice několikageneračních domácností. S rozvojem techniky, vědy a zdravotnictví se dále zlepšila i životní úroveň a více lidí se dožívá vysokého věku. Proto mladí lidé nevidí potřebu starat se o ty starší, a tak jsou i méně častěji svědky stárnutí a nemají potřebné zkušenosti se stárnutím, jak tomu bývalo dříve.⁶⁴

2.3.1. Diskriminace seniorů v České republice

Česká republika patří k evropským zemím, kde se kvůli nízké porodnosti a úmrtnosti zvyšuje počet starých lidí, a tím dochází k značnému nárůstu diskriminace seniorů. Stále více si ve společnosti lze všimnout nevhodného jednání vůči seniorům. Mezi prostředím, kde k těmto přestupkům během interakcí mezi mladšími a staršími lidmi často dochází, patří úřady, obchody, ale i zdravotnická zařízení.⁶⁵

Mezi českými občany panuje pět nejčastějších představ o stáří, které značně přispívají diskriminaci. Jsou jimi tvrzení, že:

1. Všichni staří lidé jsou stejní.

⁶² ŠRAMO, Ján. *Příprava na stáří*. Praha: Občanské sdružení Melius, 2012, s. 27-29. ISBN 978-80-87638-00-2.

⁶³ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie, aneb, Senioři mezi námi*. Praha: Galén, 2012, s. 11. ISBN 978-80-7262-900-8.

⁶⁴ Tamtéž, s. 27.

⁶⁵ PERNES, Zdeněk. Diskriminace seniorů z pohledu Rady seniorů ČR. In: *Postavení a diskriminace seniorů v České republice: sborník z mezinárodní konference, kterou uspořádalo Ministerstvo práce a sociálních věcí ve spolupráci s Českou geriatrickou a gerontologickou společností v rámci XI. Celostátního gerontologického kongresu: v Hradci Králové dne 25. listopadu 2005*. Praha: MPSV, 2006, s. 45. ISBN 80-86878-52-X.

2. Průběh stáří mužů a žen se nijak neliší.
3. Staří lidé nejsou žádným přínosem pro společnost.
4. Staří si žádá péči.
5. Senioři jsou ekonomickou zátěží pro mladší společnost.⁶⁶

Četným typem diskriminace je v České republice diskriminace v zaměstnání. Souvisí to s tím, že je mladší společnost přesvědčená o méněcennosti starých lidí, a tak zaměstnavatelé nechtějí zaměstnávat lidi, jejichž věk se blíží důchodovému věku. Roste tedy počet nezaměstnaných starších 50 let, pro které bude čím dál tím větší problém najít zaměstnání do doby, než půjdou do penze.⁶⁷

I v naší republice se objevují přestupky jako úmyslné podávání nevhodné medikace, slovní a fyzické napadání, k nimž dochází ve zmíněných zdravotnických zařízeních nebo institucích, jako je například domov pro seniory.⁶⁸ Existují dokonce i tristní případy, kdy byly seniorům jako žadatelům zamítnuty žádosti o pečovatelskou službu. Jednalo se o situace seniorů, které jsou neodmyslitelně spojené se stárnutím a vysokým věkem a není v silách seniorů tyto stavy nějak zvlášť ovlivnit – postižení senzorických funkcí, potřeba pravidelných ošetrovacích úkonů, Alzheimerova choroba, demence a imobilita.⁶⁹

Setkáváme se i s případy domácího násilí, okrádání a zanedbávání seniorů v jejich vlastních rodinách. Rodina využívá toho, že jejich nejbližší ztratili samostatnost v jednání, a tak jsou lehce zmanipulovatelní.⁷⁰

Stále více v naší domovině dochází také k vandalismu a finančního zneužívání seniorů podvodnými skupinami⁷¹, které využívají zejména složitých situací, tj. například pandemie koronaviru, kdy jsou senioři ještě více ovlivnitelní.⁷²

⁶⁶ PERNES, Zdeněk. Diskriminace seniorů z pohledu Rady seniorů ČR. In: *Postavení a diskriminace seniorů v České republice: sborník z mezinárodní konference, kterou uspořádalo Ministerstvo práce a sociálních věcí ve spolupráci s Českou geriatrickou a gerontologickou společností v rámci XI. Celostátního gerontologického kongresu: v Hradci Králové dne 25. listopadu 2005*. Praha: MPSV, 2006, s. 53. ISBN 80-86878-52-X.

⁶⁷ Tamtéž, s. 53.

⁶⁸ Tamtéž, s. 46.

⁶⁹ Tamtéž, s. 56.

⁷⁰ Tamtéž, s. 46.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² DRBOHLAV, Vojtěch. Šmejdi během pandemie vsadili na nové metody. Zneužívají strach seniorů. *Deník.cz* [online]. [cit. 2022-12-15]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/pandemie-smejdi-triky-rouscky-podomni.html

2.3.2. Porovnání České republiky s asijskými státy

Ačkoliv tato práce se zaměřuje na problematiku vnímání seniorů v České republice, jistě stojí za zmínku zajímavé kulturní porovnání se zeměmi východní Asie jako například Čína, Jižní Korea a Japonsko. Tyto země totiž mají kulturně hluboce zakořeněnou „synovskou zbožnost“ vycházející z tradice konfucianismu. Podle této ctnosti má mladší generace chovat své rodiče a prarodiče v úctě, poslouchat je a starat se o ně. Samozřejmě i křesťanská, židovská, muslimská a další náboženské tradice pracují s úctou ke starším generacím, avšak konfucianismus ji staví do samotného středu civilizace.⁷³

I v Číně, Japonsku a Koreji můžeme s přechodem na současnou společnost sledovat úpadek tradičních náboženských hodnot. V Jižní Koreji se podíl seniorů žijících ve svých rodinách zmenšil za poslední čtvrt století o polovinu a v Číně některé úřady dokonce vynucují smluvní závazek dětí k péči o své rodiče.⁷⁴ Tento proces není z globálního hlediska zarážející. Japonsko a Jižní Koreu však tato práce zmiňuje kvůli údajům, které již pro nás zarážející jistě budou.

2.3.2.1. Číslo sebevraždnosti u seniorů

S rostoucími náklady na živobytí a inflací roste celosvětově i ekonomická závislost seniorů na mladých lidech, tedy jejich dětech a vnoučatech. S tím souvisí smutná skutečnost, že ve starších věkových skupinách roste míra sebevraždnosti. Může k tomu docházet z několika důvodů, ale výzkumy ukazují, že míra chudoby, materiálního nedostatku, finanční nejistoty a nedostatečné sociální péče jsou klíčovými faktory u sebevraždnosti seniorů.⁷⁵

V České republice v letech 2008 až 2016 spáchalo sebevraždu 19,25 ze 100 000 lidí ve věku 65 a více. V porovnání se Slovinskem (36,06) či Maďarskem (36,37) se číslo nemusí zdát tak alarmující, ale například oproti sebevraždám v domovinách našich sousedů, Polsku a Slovensku, je mírně vyšší.⁷⁶

⁷³ IKELS, Charlotte, HASHIMOTO, Akiko. Filial Piety in Changing Asian Societies. In: JOHNSON, Malcolm L., ed. *The Cambridge Handbook of Age and Ageing*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016, s. 437. ISBN 9780511610714. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511610714>

⁷⁴ SPIELMAN, Bethany. Elderly, Social Attitudes Toward. In: CHADWICK, Ruth, ed. *Encyclopedia of Applied Ethics*. Second Edition. Cambridge: Academic Press, 2011, s. 56-62. ISBN 9780123736321.

⁷⁵ NA, Kyoung-Sae. Suicide among Older People in Different European Welfare Regimes: Does Economic (in)Security Have Implications for Suicide Prevention?. *National Library of Medicine* [online]. [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9222638/>

⁷⁶ NA, Kyoung-Sae. Suicide among Older People in Different European Welfare Regimes: Does Economic (in)Security Have Implications for Suicide Prevention?. *National Library of Medicine* [online]. [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9222638/>

Situace v Jižní Koreji nemá v Evropě žádnou obdobu a data z loňského roku ukazují, že počet sebevražd na sto tisíc obyvatel byl 28,4 mezi 60. a 69. rokem života, 41,8 mezi 70. a 79. rokem života a 61,3 po 80. roku života. Nejhorší situace byla v roce 2010, kdy byl počet sebevražd po 80. roce života nejvyšší, a to alarmujících 123,3 sebevražd.⁷⁷ Zde je třeba uvést, že celková míra sebevraždnosti v Jižní Koreji je dlouhodobě se zhruba 25 mrtvými ze sta tisíc obyvatel nejvyšší v OECD, a to více než dvojnásobně.⁷⁸

Korejští experti rozdělují seniory uchylující se k sebevraždám do dvou skupin. První jsou ti, kteří jsou osamělí a nemají žádnou materiální podporu z rodiny. Druzí jsou naopak senioři, kteří kvůli závislosti na rodině trpí pocity viny a raději si vezmou život než být přítěží.⁷⁹ Z dat je viditelný kontrast, kde je na jedné straně kultura založené na úctě a respektu, a na druhé ignorace chudoby, která seniory zavede do takového stavu zoufalství, že si raději vezmou život.

Pokud situace v České republice bude i nadále pokračovat tím horším směrem, je možné, že na tom sebevraždnost seniorů někdy v budoucnu bude obdobně děsivě. Jižní Korea tedy může sloužit jako vztyčený varovný prst všem zemím, které do budoucna budou řešit reformy sociálního zabezpečení pro seniory.

3. Stereotypy a pojem ageismus

K pojmu stáří se váže nespočet stereotypů a mýtů, které ve smýšlení společnosti zakořenily. V následující kapitole práce zmíní ty nejčastější z nich a vysvětlí, proč jsou tato mínění mylná a nespravedlivá.

⁷⁷ YOON, L. Number of suicide deaths in South Korea from 2010 to 2021, by age group. *Statista* [online]. [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/789375/south-korea-suicide-death-rate-by-age-group/>

⁷⁸ JUNG, Da-min. Korea still tops suicide rate among OECD countries. *Korea Times* [online]. 2021 [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2021/07/119_312404.html

⁷⁹ OCK, Hyun-ju. Seoul suicide rate highest among elderly. *The Korea Herald* [online]. 2015 [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.koreaherald.com/view.php?ud=20151129000387>

3.1. Nejčastější mýty a stereotypy o seniorech

Mýty jsou přesvědčení, která vyplývají z pravd a polopravd a šíří se společností.⁸⁰ Stereotypy jsou představy, které mají členové společnosti či společenské skupiny o sobě samých nebo členech ostatních skupin.⁸¹

3.1.1. Mýtus neužitečného času

Tento mýtus lze vysvětlit jako přesvědčení, že všichni staří a „šediví“ lidé mají spoustu času a vlastně nic nedělají. Společnost uznává, že si senioři po desetiletých práce zaslouží odpočinek, na druhou stranu se říká, že nic nedělají a jsou líní.⁸²

Princip tohoto úsudku je zcela jednoduchý. V očích mladých pracujících lidí jsou senioři neužiteční, protože jsou v penzi a jde jen o fakt, že již nechodí do zaměstnání. Na to, že mohou senioři vykonávat užitečné aktivity i v penzi, už nikdo z nich nehledí.⁸³

3.1.2. Mýtus homogenity

Další typický mýtus reprezentuje chybné mínění, že všichni senioři jsou stejní. Jakmile člověk překročí životní milník odchodu do penze, je považován za jakési „smítko“ v populaci seniorů. Zevnějšek starých lidí je stejný, a tím roste i přesvědčení, že mají všichni senioři stejné potřeby, a není zde tedy potřeba rozmyšlet nad rozdílnými potřebami jednotlivých seniorů.⁸⁴

3.1.3. Mýtus o úbytku sexuality

Poměrně častým mýtem kolujícím v naší společnosti je ten o asexualitě seniorů. Mnoho lidí si nedokáže, a možná ani nechce, představit seniory, kteří prožívají milostný život i v pokročilém věku. Ze vzhledu či zdravotní a fyzické kondice související se stářím lidé soudí, že ani není možné, aby senioři žili plnohodnotný milostný život. Sexualita seniorů je často tabuizovaná. Senioři však mohou naplňovat svou lásku prostřednictvím sexu stejně jako ostatní.⁸⁵

⁸⁰ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, s. 42. ISBN 978-80-87109-19-9.

⁸¹ NEŠPOR, Zdeněk. Stereotyp (MSgS). *Sociologická encyklopedie* [online]. [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Stereotyp_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Stereotyp_(MSgS))

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, s. 42. ISBN 978-80-87109-19-9.

⁸⁵ Tamtéž.

3.1.4. Důchody jsou plýtvání

V poslední době, kdy jsou náklady na živobytí náročné, narůstá i problematika důchodů. Hlavně ve společnosti mladých toto téma působí rozruch. Stát musí vyplácet důchody a jiné služby důchodcům, na které jde i část daní odváděných daňovými poplatníky. Mladí lidé si pak připadají ošizeni o příležitosti a zdroje.⁸⁶ Jsou také přesvědčeni o tom, že jsou senioři pouze ekonomickou zátěží, co se týče poskytovaných služeb.⁸⁷

3.1.5. Starého psa novým kouskům nelze naučit

Co se týče učení nových schopností, senioři jsou v mnohých případech podceňováni a je o nich hovořeno jako o pomalých a neschopných. Studie však ukazují, že jsou starší lidé ve vzdělávání plni motivace a vytrvalosti. Je potřeba však správný přístup a trpělivost.⁸⁸

3.2. Ageismus jako moderní pojem

Pojem ageismus vznikl teprve před několika desítkami let, a proto doposud nemá český ekvivalent. Lze ho definovat jako silné a očividné projevy averze či až nenávisti vůči starým lidem a seniorům. Může se však jednat i o jednotlivé subjekty či podněty, které stáří připomínají nebo s ním souvisejí.⁸⁹ Zahrnuje i proces stereotypizování a diskriminace lidí vyššího věku.⁹⁰

Senioři jsou v očích mladých generací senilní, jiní, mají konzervativní názory, nepoddajní ve svých myšlenkách a zkrátka nepoužitelní pro vše v moderním světě.⁹¹

Ageismus může být demonstrován různými způsoby – stereotypy a mýty zmíněné v předchozí podkapitole, averze, vyhýbání se kontaktu a interakce se staršími, diskriminace ve službách a ubytování, nebo vtipy a připomínky o stáří samotném.⁹²

⁸⁶ WIJA, Petr. Ageismus. Mýty a stereotypy o stáří a stárnutí. RVP.cz [online]. [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/g/21662/AGEISMUS-MYTY-A-STEREOTYPY-O-STARI-A-STARNUTI.html>

⁸⁷ PERNES, Zdeněk. Diskriminace seniorů z pohledu Rady seniorů ČR. In: *Postavení a diskriminace seniorů v České republice: sborník z mezinárodní konference, kterou uspořádalo Ministerstvo práce a sociálních věcí ve spolupráci s Českou geriatrickou a gerontologickou společností v rámci XI. Celostátního gerontologického kongresu: v Hradci Králové dne 25. listopadu 2005*. Praha: MPSV, 2006, s. 53. ISBN 80-86878-52-X.

⁸⁸ WIJA, Petr. Ageismus. Mýty a stereotypy o stáří a stárnutí. RVP.cz [online]. [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/g/21662/AGEISMUS-MYTY-A-STEREOTYPY-O-STARI-A-STARNUTI.html>

⁸⁹ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie, aneb, Senioři mezi námi*. Praha: Galén, 2012, s. 48. ISBN 978-80-7262-900-8.

⁹⁰ PERNES, Zdeněk. Diskriminace seniorů z pohledu Rady seniorů ČR. In: *Postavení a diskriminace seniorů v České republice: sborník z mezinárodní konference, kterou uspořádalo Ministerstvo práce a sociálních věcí ve spolupráci s Českou geriatrickou a gerontologickou společností v rámci XI. Celostátního gerontologického kongresu: v Hradci Králové dne 25. listopadu 2005*. Praha: MPSV, 2006, s. 52. ISBN 80-86878-52-X.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Tamtéž.

Staří lidé mohou být sami pod velkým vlivem ageismu, neboť často podvědomě začínají věřit stereotypům, které o nich roznáší mladší generace, a tak se začnou domnívat, že žijí nesprávný život.⁹³

4. Praktická část

Poslední kapitola práce se zabývá výzkumem na bázi dotazníku. Tuto část práce bude zajímat nejen postoj dospívajících lidí k seniorům, pohled dnešní mladé společnosti na stáří a četnost vzájemných interakcí s nimi, ale také porovnání názorů dotazovaných studentů vybraných školských institucí, Česko-anglického gymnázia a Střední průmyslové školy automobilní a technické v Českých Budějovicích. Od praktické části očekávám zejména četnost a rozmanitost odpovědí od jednotlivých respondentů. Nemyslím si však, že se výsledky z vybraných škol budou nějak zvlášť lišit.

4.1. Výzkumný cíl

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda se ověří má hypotéza, že mezi dospívajícími studenty převládá spíše negativní postoj vůči seniorům, a dále pak, že se pohledy a názory respondentů z odlišných typů středních škol na stáří nebudou výrazně lišit. Dalšími účely bylo zjistit, zda studenti pohlíží na seniory jako na břemeno dnešní společnosti, nebo zda k nim spíše chovají úctu a toleranci a berou je jako sobě rovné členy společnosti.

4.2. Užití metody

Jako metodu pro svůj dotazník jsem použila výzkum kvantitativní. Vytvořila jsem dvě identické verze dotazníku v programu Microsoft Forms, které jsem následně rozeslala mezi dospívající studenty Česko-anglického gymnázia a Střední průmyslové školy automobilní a technické v Českých Budějovicích. Z každé z uvedených škol jsem obdržela kolem stovky odpovědí, konkrétně 97 z gymnázia a 124 z průmyslové školy. Dotazník byl zcela anonymní, respondentů jsem se nedotazovala na pohlaví ani věk.

Dotazník se skládá ze dvou částí. V té první je šest uzavřených otázek, jejichž úkolem je především zjistit, jakými způsoby a jak často se respondenti stýkají se seniory, či zda se s nimi dostali do nějakého konfliktu. Doplnuje je jedna otevřená otázka specifikující daný

⁹³ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, s. 35. ISBN 978-80-87109-19-9.

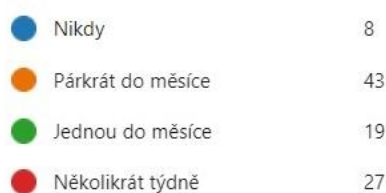
konflikt. Druhá část dotazníku má podobu Likertovy škály. Jedná se o šestadvacet sepsaných tvrzení a respondent má za úkol označit, do jaké míry s danými tvrzeními souhlasí. Jedná se o negativní a pozitivní tvrzení týkající se postavení seniorů ve společnosti a jejich problémy.

4.3. Výzkumné otázky

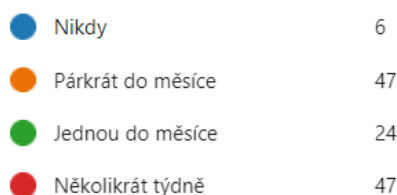
Nejprve se podíváme na šest uzavřených otázek, který byly následující.

1. Jak často se aktivně stýkáte se seniory z Vaší rodiny?

Česko-anglické gymnázium:

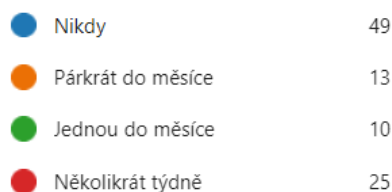
SPŠ automobilní a technická:

První otázka ukázala, že zatímco studenti gymnázia se pouze v 28 % případů setkávají se seniory ze svých rodin na týdenní bázi, u studentů průmyslové školy to bylo 38 % dotazovaných. Rovněž 8 % respondentů ČAG se na rozdíl od 5 % SPŠ nestýká s prarodiči nikdy. Možnost „párkrát do měsíce“ zvolilo více studentů gymnázia, a to 44 % oproti 38 %.

2. Jak často se aktivně (nikoliv namátkově v MHD apod.) setkáváte se seniory, kteří nejsou Vaši příbuzní?

Česko-anglické gymnázium:

SPŠ automobilní a technická:

● Nikdy	24
● Párkrát do měsíce	37
● Jednou do měsíce	14
● Několikrát týdně	49

Z druhé otázky lze vidět, že 40 % dotazovaných studentů průmyslové školy se aktivně setkává s cizími seniory několikrát do týdne, ale mezi studenty gymnázia je to pouze 26 %. Jednou do měsíce je to v případě průmyslové školy 11 % a v případě ČAGu pak 10 %. 13 % respondentů z gymnázia zvolilo odpověď „párkrát do měsíce“ a u respondentů z průmyslové školy to bylo 37 %. 51 % studentů gymnázia ku 19 % studentů střední školy se nikdy aktivně nestýkají s cizími seniory.

3. Navštěvujete domov pro seniory či hospic?

Česko-anglické gymnázium:

● Ano	5
● Ne	65
● Uvažuji o tom	5
● Dříve jsem tak činil/a	22

SPŠ automobilní a technická:

● Ano	5
● Ne	108
● Uvažuji o tom	1
● Dříve jsem tak činil/a	10

Třetí otázka ukazuje, že domov pro seniory či hospic navštěvuje pouze 5 % respondentů z gymnázia a 4 % respondentů z průmyslové školy. Nenavštěvuje ho 67 % dotazovaných z ČAGu a 87 % ze střední školy. Dříve tyto instituce navštěvovalo 23 % studentů gymnázia, v

případě střední školy je to pouze 8 %. Odpověď „uvažuji o tom“ vybralo 5 % studentů gymnázia a pouze 1 % studentů střední školy.

4. Jak často se aktivně stýkáte se seniory v rámci dobrovolnictví?

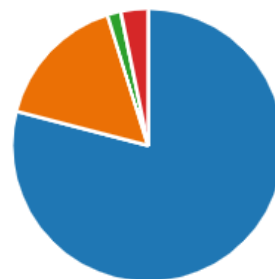
Česko-anglické gymnázium:

● Nikdy	90
● Párkrát do měsíce	7
● Jednou týdně	0
● Několikrát týdně	0

SPŠ automobilní a technická:

● Nikdy	98
● Párkrát do měsíce	20
● Jednou týdně	2
● Několikrát týdně	4

Z grafů čtvrté otázky lze vyčíst, že v 93 % procentech případů na gymnáziu se studenti nikdy nesetkávají se seniory v rámci dobrovolnictví. V případě průmyslové střední školy to je trochu méně, a to 79 %. Párkrát do měsíce tak činí 7 % studentů gymnázia a 16 % studentů SPŠ. 5 % respondentů ze střední školy tak ještě činí jednou nebo několikrát do týdne.

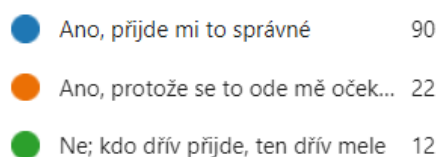
5. Pouštíte seniory sednout v prostředcích MHD?

Česko-anglické gymnázium:

● Ano, přijde mi to správné	77
● Ano, protože se to ode mě oček...	13
● Ne; kdo dřív přijde, ten dřív mele	7

SPŠ automobilní a technická:

Na grafech páté otázky vidíme, že 79 % dotazovaných studujících gymnázia a 73 % studujících průmyslové střední školy pouští seniory v prostředcích MHD sednout, protože jim to přijde správné. 13 % studentů gymnázia a 18 % těch z průmyslové střední školy to dělají proto, že jsou přesvědčení o tom, že se to od nich očekává. 7 % respondentů z ČAGu a 10 % respondentů z průmyslové školy to nedělají.

6. Dostali jste se někdy do konfliktu s cizím seniorem?

Česko-anglické gymnázium:

-

SPŠ automobilní a technická:

Šestá otázka ukazuje, že se v případě Česko-anglického gymnázia dostalo do konfliktu se seniorem 40 % respondentů, a tedy 60 % nikoliv. V případě Střední průmyslové školy automobilní a technické je to pak 54 % ku 46 %.

Po sérii otevřených otázek následovala jedna otevřená otázka související s otázkou č. 6:

7. O jaký konflikt se jednalo?

Zde byly odpovědi velice podobné. Nejčastěji se jednalo o konflikty týkající se MHD, nedorozumění v maloobchodních řetězcích, pandemická nařízení, nebo nesouhlas seniorů s činy a chováním dospívajících.

Jednalo se například o situace:

„Nějaká paní nás seřvala že si máme nandat roušku, protože jsme ji měly pod nose.“

„Byli jsme prý s kamarády moc hluční. Tak na nás byla zavolána policejní hlídka. Nesouhlasí s mým konáním, prudí, i když se jich to netýká.“

„Slovní hádka ohledně oblečení.“

„Vyvracel jsem kladný názor na komunismus.“

„Narážky na můj výstřih atd.“

„Místo na sezení. Míst bylo více, ale pán chtěl to, kde jsem seděl já.“

„Starý pán na mě začal rvát proč stojím tady na zastávce, když můžu stát na jiný.“

„O dělání hluku s motorkami.“

„Jel jsem na motorce a nějaký náhodný senior mě zastavil a začal na mě křičet, protože to je prý dělá hluk.“

„Starší pán se v MHD naštval na nás jako na mládež a začal nám nadávat do nacistů.“

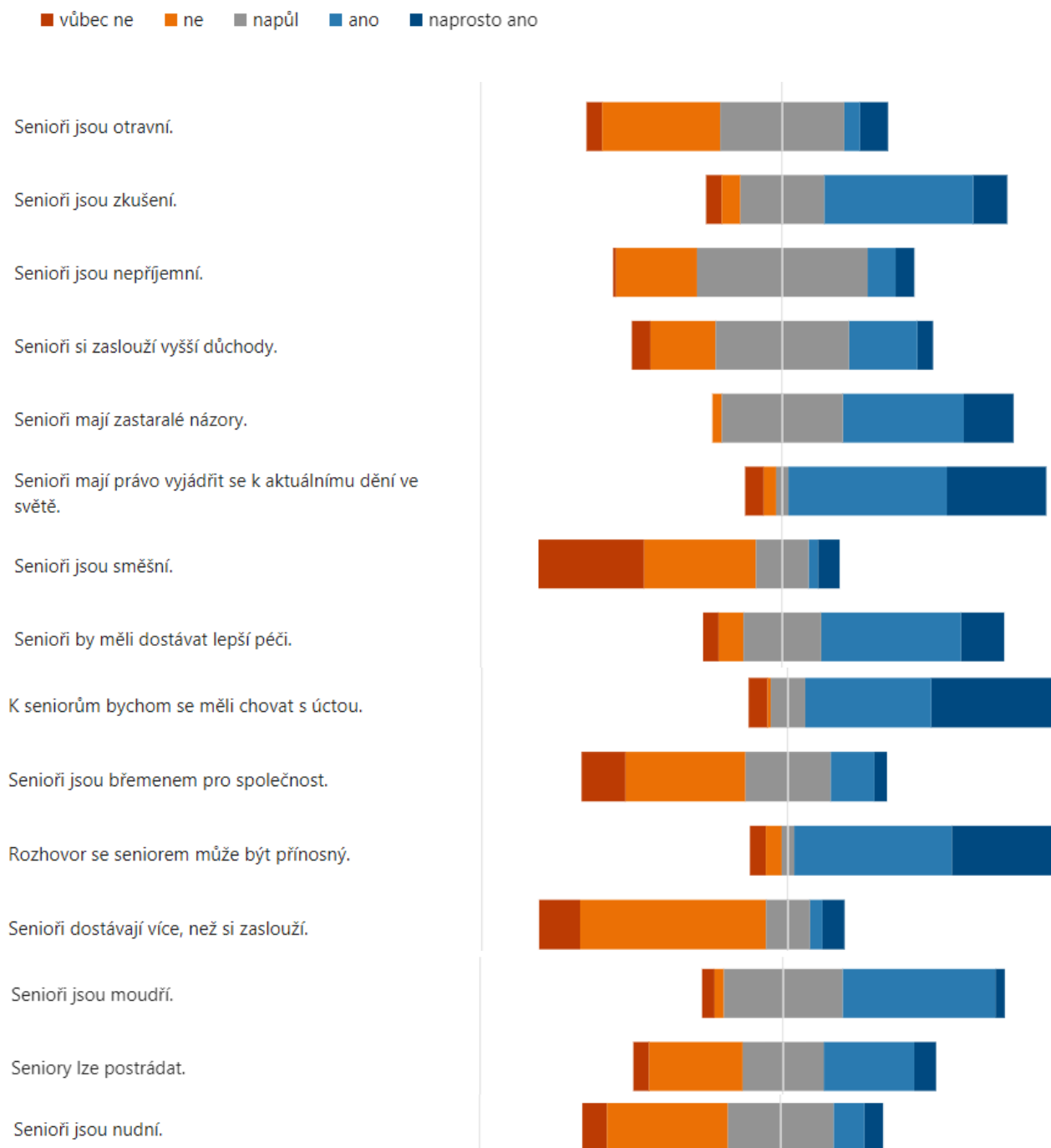
„Jel jsem na kole po chodníku opatrně jsem zastavil a předjel, ale senior na mě začal křičet, že jsem bezohledný.“

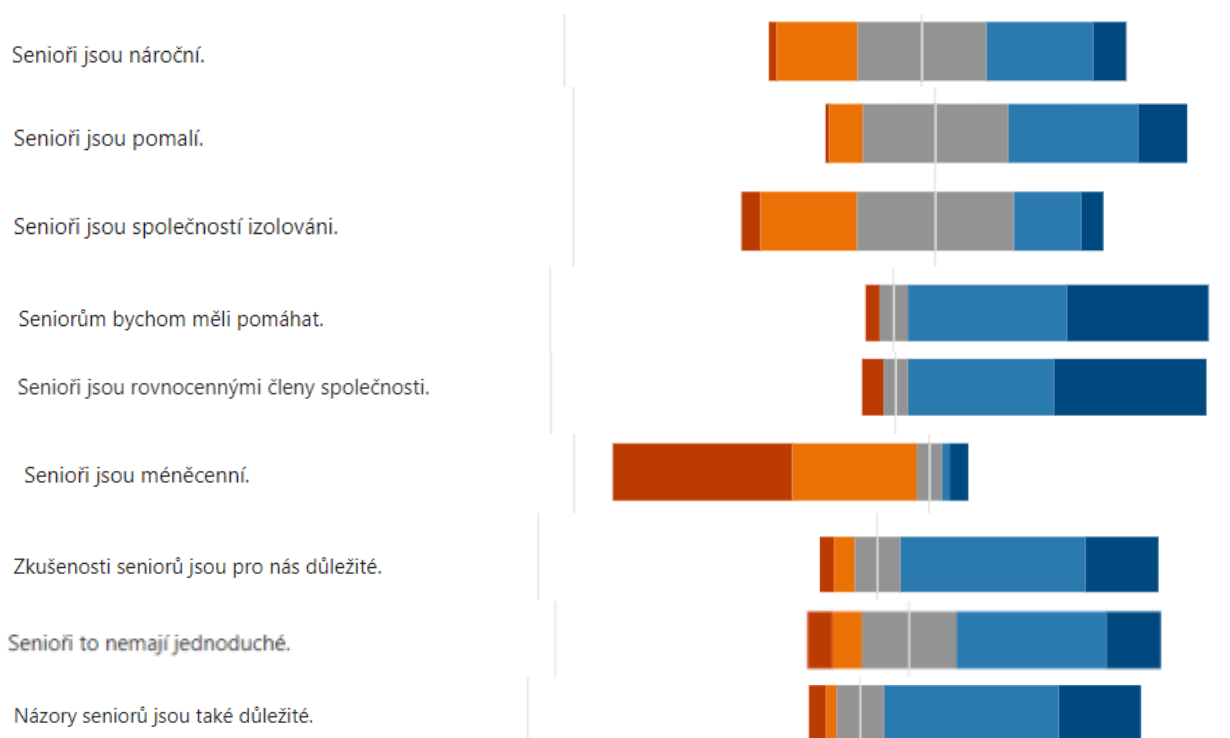
„Měl blbé kecy a nárážky na mě.“

Dále následovala Likertova škála:

Většina odpovědí se shodovala, či byly zaznamenány jen nepatrné rozdíly.

Česko-anglické gymnázium:

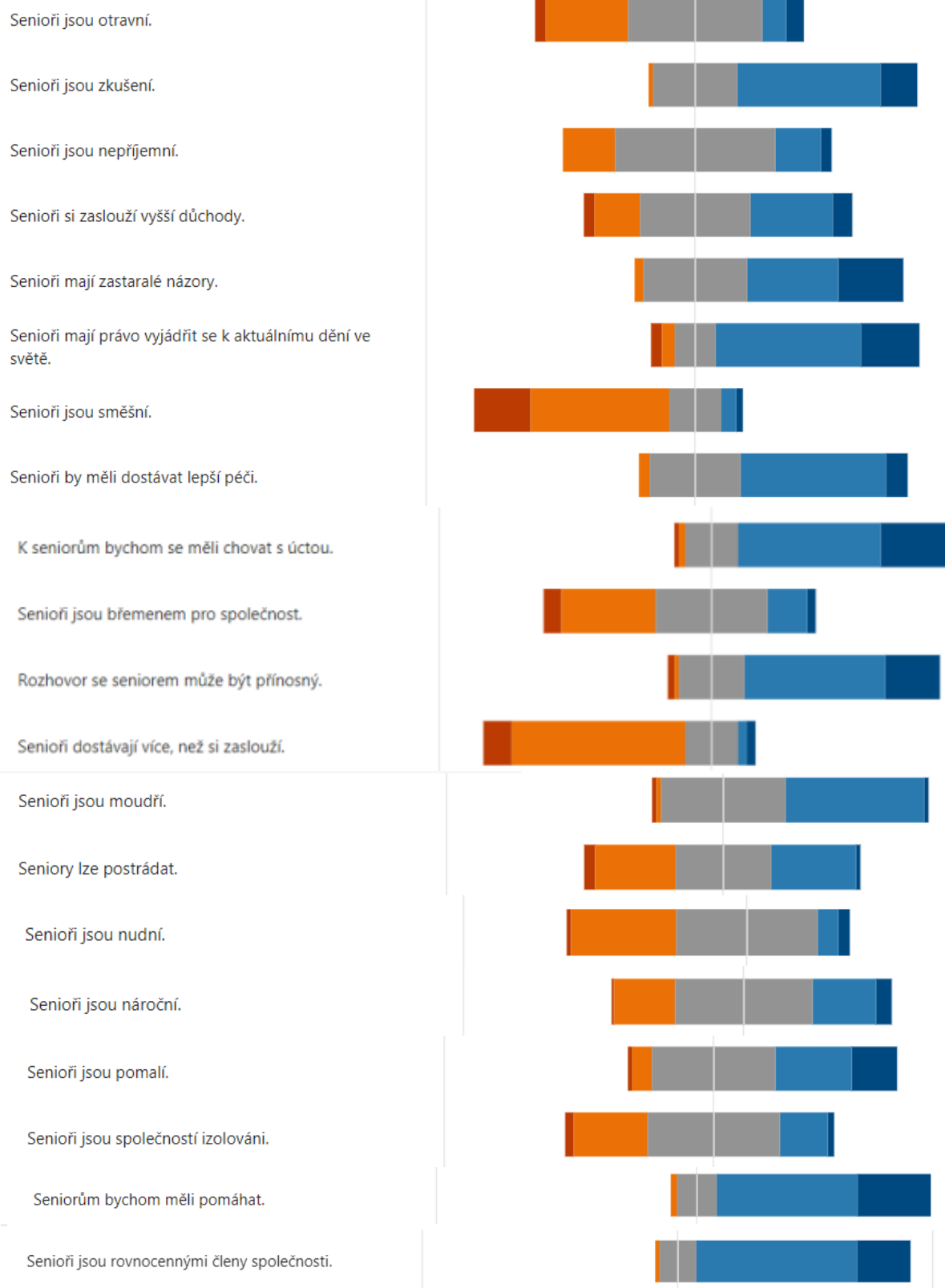

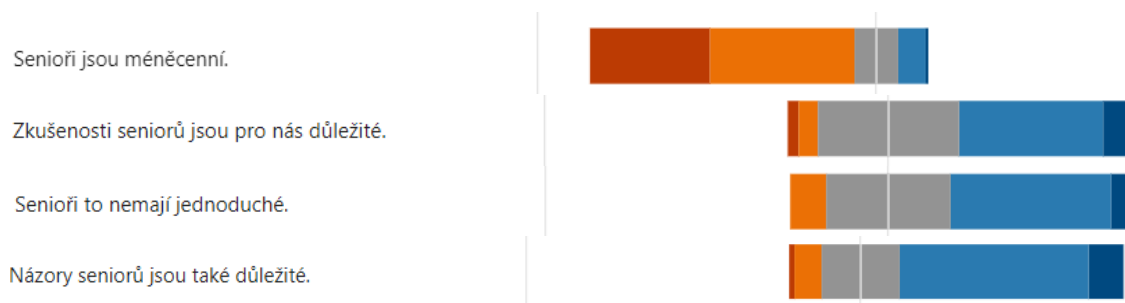
Z výše uvedených grafů lze vypožorovat, že drtivá většina studentů na z ČAG věří, že jsou senioři rovnocennými členy společnosti, jsou zkušení, mají právo vyjádřit se k aktuálnímu dění ve světě, rozhovor se seniorem pro nás může být přínosný, jejich zkušenosti jsou pro nás důležité, a také že bychom měli seniorům pomáhat. Rozdělující pohled je na to, zda si senioři zaslouží vyšší důchody.

Naprostá menšina studentů považuje seniory za otravné, nepříjemné, či směšné. Také si nemyslí, že jsou senioři břemenem pro společnost, nebo že jsou méněcenní. Rozdělující pohled je na to, zda jsou senioři nároční a zda je lze postrádat. Z toho tedy vyplývá, že v případě ČAG převažují pozitivní postoje k seniorům nad negativními.

SPŠ Automobilní a technická:

■ vůbec ne ■ ne ■ napůl ■ ano ■ naprosto ano

V případě střední průmyslové školy lze z grafů vyzorovat, že zcela stejně jako na ČAG si drtivá většina studentů myslí, že jsou senioři rovnocennými členy společnosti, jsou zkušení, mají právo vyjádřit se k aktuálnímu dění ve světě, rozhovor se seniorem pro nás může být přínosný, měli bychom seniorům pomáhat a zkušenosti seniorů jsou pro nás důležité. Rozporný názor je však také na to, zda by měli senioři dostávat vyšší důchody.

Naprostá menšina studentů tvrdí, že jsou senioři otravní, směšní a méněcenní. Také si málo studentů myslí, že jsou senioři břemenem pro společnost. Rozdělující pohled je na to, zda jsou senioři nároční, lze je postrádat a zda jsou nepříjemní. Stejně tak jako v případě ČAG, i zde převažují pozitivní názory nad negativními.

4.4. Závěr výzkumu

Z mého výzkumu se jasně nepotvrdilo, že by byl postoj dotazujících k seniorům přímo negativní. Z grafů jde vidět, že je spíše pozitivní, nebo někde na škále mezi. Z toho plyne, že se má hypotéza nepotvrzuje. Potvrzuje se však to, že se názory studentů obou dvou škol na seniory nějak zvlášť neliší.

Závěr práce

Tato práce si kladla za cíl zkoumat pohled adolescentů dvou středních škol v Českých Budějovicích na seniory a ověřit hypotézu, že u nich budou převažovat spíše negativní postoje založené na stereotypizaci a ageismu zakořeněné v naší společnosti. Další hypotéza spočívala v tvrzení, že mezi studenty víceletého gymnázia a střední průmyslové školy se odpovědi v provedeném dotazníku nebudou výrazně lišit.

V teoretické části práce představuje psychologické a sociální aspekty adolescence a stáří, aby se následně zaměřila na problémy, kterým senioři v naší společnosti čelí. Zaměřuje se na sociální vyloučení a chudobu, stereotypy, mýty a diskriminaci seniorů, načež přistupuje k dotazníkovému výzkumu porovnávajícímu pohled studentů dvou českobudějovických středních škol na seniory. Zatímco první hypotéza se nepotvrdila a převládaly u nich pozitivní postoje, druhá hypotéza byla potvrzena a odpovědi napříč školami se výrazně nelišily.

Dospívající lidé i lidé seniorského věku procházejí specifickými psychickými či fyzickými změnami a životními milníky. Adolescenti zejména zažívají proces poznání sebe sama, chtějí být bráni jako rovnocennými členy společnosti a rádi by učinili důležitá rozhodnutí sami. Senioři také chtějí, aby na ně společnost pohlížela rovnocenně a s úctou. Mohou se však mohou dostat do složitých situací týkajících se nejčastěji zdraví, finančních problémů a sociálního odloučení.

Úcta k seniorům se v posledních desetiletích vytrácí, a to i v zemích s tradičními konfucianistickými idejemi. Lze také pozorovat šíření mýtů a stereotypů o seniorech a jejich životě ve společnosti mladších generací. Mýty se týkají například sexuálního života, výroku, že jsou všichni senioři stejní, anebo že je nelze naučit novým věcem.

Sociální odloučení může být úzce propojeno s diskriminací, která se ve společnosti velmi často objevuje, a to zejména ze strany mladých lidí a dospívajících. Dochází k velice nevhodnému zacházení se seniory, a to nejen v domovech důchodců či jiných sociálních službách, ale i v samotných rodinách. Diskriminace může expandovat k úplné averzi a nenávisti vůči seniorům, zvané ageismus.

Špatná finanční situace seniorů zapříčiněná zdražováním či jinými ekonomickými aspekty vede ve spoustě případů k tomu, že jedinci nechtějí být zátěží pro jejich rodinu a potomky, a tak se zvyšují čísla sebevraždnosti seniorů. Děje se tak nejen u nás a jiných státech Evropy, ale i v asijských státech se zakořeněným konfucianismem.

Z výzkumu mé práce vyplývá, že postoj dospívajících studentů vybraného gymnázia střední školy nejsou přímo negativní, dochází však často při jejich interakci se seniory ke konfliktům. Je tak potřeba mladé generace učit úctě ke starším, aby bylo vzájemné soužití s mladšími a staršími generacemi na dobré úrovni. Také bychom měli čísla sebevraždy seniorů u nás v České republice brát jako varovný signál pro budoucí desetiletí.

Užité zdroje

Literatura:

BLATNÝ, Marek, ed. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3462-3.

ČELEDOVÁ, Libuše, Zdeněk KALVACH a Rostislav ČEVELA. *Úvod do gerontologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3404-3.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie, aneb, Senioři mezi námi*. Praha: Galén, 2012. ISBN 978-80-7262-900-8.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0.

KELLER, Jan. *Společnost věčného mládí*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-246-5008-1.

SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3850-5.

SPIELMAN, Bethany. Elderly, Social Attitudes Toward. In: CHADWICK, Ruth, ed. *Encyclopedia of Applied Ethics*. Second Edition. Cambridge: Academic Press, 2011, ISBN 9780123736321.

ŠRAMO, Ján. *Příprava na stáří*. Praha: Občanské sdružení Melius, 2012. ISBN 978-80-87638-00-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

PERNES, Zdeněk. Diskriminace seniorů z pohledu Rady seniorů ČR. In: *Postavení a diskriminace seniorů v České republice: sborník z mezinárodní konference, kterou uspořádalo Ministerstvo práce a sociálních věcí ve spolupráci s Českou geriatrickou a gerontologickou společností v rámci XI. Celostátního gerontologického kongresu: v Hradci Králové dne 25. listopadu 2005*. Praha: MPSV, 2006. ISBN 80-86878-52-X.

Internetové zdroje:

DRBOHLAV, Vojtěch. Šmejdi během pandemie vsadili na nové metody. Zneužívají strach seniorů. *Deník.cz* [online]. [cit. 2022-12-15]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/pandemie-smejdi-triky-rouscky-podomni.html

IKELS, Charlotte, HASHIMOTO, Akiko. Filial Piety in Changing Asian Societies. In: JOHNSON, Malcolm L., ed. *The Cambridge Handbook of Age and Ageing*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016. ISBN 9780511610714. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511610714>

JUNG, Da-min. Korea still tops suicide rate among OECD countries. *Korea Times* [online]. 2021 [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2021/07/119_312404.html

KOOPERATIVA VIENNA INSURANCE GROUP. Osamělost seniorů – Mezigenerační propojení. *Koop.cz* [online]. [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.koop.cz/nadace/granty/ukoncene-granty/osamelost-senioru-mezigeneracni-propojeni>

LEVIČKOVÁ, Žaneta. Moderní, nebo závislí? Zájem českých seniorů o moderní technologie stoupá. *Irozhlas.cz* [online]. [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/moderni-technologie-seniori-csu-generace-z-zavislosti-zivot-90-kurzy-medialni_2210232055_lev

MARTINA, Fojtů. Sociologové řeší, jak eliminovat osamělost seniorů. *Zprávy z MUNI* [online]. [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.em.muni.cz/veda-a-vyzkum/13204-sociologove-resi-jak-eliminovat-osamelost-senioru>

MEDIAGURU. Sociální sítě používá 59 % Čechů, ale jen 12 % seniorů. *Mediaguru* [online]. [cit. 2022-12-15]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2020/07/socialni-site-pouziva-59-cechu-ale-jen-12-senioru/>

NA, Kyoung-Sae. Suicide among Older People in Different European Welfare Regimes: Does Economic (in)Security Have Implications for Suicide Prevention?. *National Library of Medicine* [online]. [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9222638/>

NEŠPOR, Zdeněk. *Stereotyp (MSgS)* [online]. [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Stereotyp_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Stereotyp_(MSgS))

OCK, Hyun-ju. Seoul suicide rate highest among elderly. *The Korea Herald* [online]. [cit. 2022-12-15]. Dostupné z: <https://www.koreaherald.com/view.php?ud=20151129000387>

POLICIE ČR. Diskriminace. *Policie České republiky* [online]. [cit. 2022-11-16]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/diskriminace.aspx>

WIJA, Petr. Ageismus. *Mýty a stereotypy o stáří a stárnutí* [online]. [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/g/21662/AGEISMUS-MYTY-A-STEREOTYPY-O-STARI-A-STARNUTI.html>

YOON, L. Number of suicide deaths in South Korea from 2010 to 2021, by age group. *Statista* [online]. [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/789375/south-korea-suicide-death-rate-by-age-group/>

Etapy psychického vývoje: pubescence, adolescence. Psychologická charakteristika těchto období, jejich význam pro další vývoj. *Studium psychologie* [online]. [cit. 2022-10-03]. Dostupné z: <https://www.studium-psychologie.cz/vyvojova-psychologie/6-pubescence-adolescence.html>

Adolescence. *Wikipedia: the free encyclopedia*. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-. Dostupné také z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Adolescence>